

Svenska longitudinella studier 1995

Bo Werner

Under 1993 och 1994 samlades uppgifter in om europeiska projekt genom en förfrågan till totalt 480 forskare. 215 projekt blev inkluderade i översikten där till exempel Tyskland hade 41 projekt, UK 21 projekt, Holland 17, Italien 16, Schweiz 12, Finland 14, Norge 11 och Sverige 17.

Studierna omfattar allt ifrån stora registerbaserade projekt omfattande flera tusen individer till fall-beskrivningar.

De svenska projekten i inventeringen

1. Befolkningsstudie av kvinnor i Göteborg
Calle Bengtsson, Cecilia Björkelund, Göteborg
2. Föräldra-barn interaktion och mönster av socioemotionell utveckling.
Gunilla Bohlin, Uppsala
3. REBUS, behov av medicinsk och social service.
Lars Olov Bygren, Umeå
4. Utvärdering genom uppföljning.
Emanuelsson I, Härnquist et al, Göteborg
5. Levnadsnivåundersökningen.
Robert Eriksson, Johan Fritzell, Stockholm
6. Malmö-studien.
Ingemar Fägerlind, Margareta Furu et al, Stockholm
7. Biosociala influenser på medelålderns utveckling och hälsa.
Fischbein Siv, Stockholm
8. Neurologisk, fysiologisk och kognitiv utveckling hos barn med mycket låg födelsevikt.
Forssberg Hans et al, Stockholm

9. Lunds longitudinella demens studie.
Gustafson L et al, Lund

10. Lundby studien.
Olle Hagnell et al, Lund

11. Fonologisk uppmärksamhet och läsning.
Ingvar Lundberg, Umeå

12. IDA-projektet.
David Magnusson, Stockholm

13. Den svenska adoptions/tvilling studien av åldrande.
GE McClearn, Nancy Pedersen et al, Stockholm

14. Åldrande, minne och demens: En prospektiv studie.
Lars Göran Nilsson et al, Stockholm

15. Tierp projektet.
Björn Smedby et al, Uppsala

16. Solna projektet.
Håkan Stattin, Klacken- berg Gunnar och Petter Karlberg, Örebro, Stockholm och Göteborg

17. Gerontologiska och geriatriska befolkningsstudierna i Göteborg.
Steen Bertil et al, Göteborg

Som synes är det ingen komplett lista, t ex saknas 1913-års män-studien från Göteborg samt några socialpediatriska och ungdomsmedicinska projekt. Tre av projekten presenteras litet utförligare på annan plats i detta nummer nämligen Malmö-studien, IDA-studien och Solna-studien samt dessutom 1913-års män-studien.

Kortfattad presentation av 14 svenska projekt

1. Projektet utgår från Calle Bengtsson, avdelningen för primärvård Universitet i Göte-

Bukfetman innebär mycket mer för kvinnors ohälsa än fetma lokaliserad till stussen

borg och utgår ifrån en tvärsnittsundersökning av 1462 kvinnor i åldern 38, 46, 50, 54 och 60 som genomfördes 1968-69. Har en studie-design som är ett exempel på "mixed longitudinal". Deltagandet var över 90 %. Datainsamlingar gjordes 1974-75, 1980-81 och 1992-93 och den senaste datainsamlingen hade fokus på åldrandets process. Några av huvudresultaten kan sammanfattas så här: De viktigaste riskfaktorerna hos kvinnor att insjukna i hjärt-kärlsjukdom är bukfetma och förhöjda värden av triglycerider, diabetes, högt blodtryck, rökning och höga kolesterolvärden. Bukfetma är även en viktig riskfaktor för diabetes och cancer. Bukfetman innebär mycket mer för kvinnors ohälsa än fetma lokaliserad till stussen.

2. Från avdelningen för klinisk psykologi Uppsala universitet utgår detta arbete som har som sitt övergripande syfte att identifiera faktorer som påverkar de socioemotionella utvecklingsproblemen under tidig barndom. Även frågor rörande kontinuitet/diskontinuitet i socioemotionell utveckling berörs. 116 barn har följts från 6 veckors ålder och datainsamlingar påbörjades 1985. Tidigt temperament, föräldra/barnrelation, kvalitet i barnomsorg och social familjesituation har varit några av sakerna som studerats.

3. Detta projekt som utgår från socialmedicinska avdelningen Umeå universitet var ursprungligen ämnat att uppskatta behoven av medicinsk och social service och i vilken utsträckning de tillgodosågs eller ej. 1300 personer omfattades i åldrarna 18-65 år och en första redovisning av det första tvärsnittet

gjordes 1974 och en första uppföljning gjordes 1993 som syftade till att beskriva effekterna av tidigare gjorda insatser, en annan uppföljning gjordes för att se vilka av de som ej hade besvär från rörelseapparaten som fått yrkesrelaterade sådana besvär och en tredje uppföljning planerades till 1996 att se på utvecklingen av ögonsjukdomar och några kroniska tillstånd av betydelse i allmän praktik.

4. Från avdelningen för pedagogisk forskning vid Göteborgs universitet ville man bland cirka 8500 13-åringar dels följa upp, från 1961, hur geografiska, sociala och psykologiska faktorer påverkar valet av utbildning och yrke och upptäcka vilka förändringar till den 9-åriga grundskolan orsakar i dessa avseenden, dels att skapa en bas för studier angående vikten av olika omgivningsfaktors betydelse för förändringar i intelligens både inom ett urval av elever som testats vid samma åldersnivå men vid olika tidpunkter och dels att få data till undersökningar som kan leda till att kasta ljus över hur olika typer av demografiska och personliga faktorer hänger ihop med att lyckas och att anpassa sig i skolan.

5. Socialforskningsinstitutet vid Stockholms universitet har utifrån levnadsnivåundersökningar skapat detta projekt med start från 1968. De svenska levnadsnivåundersökningarna baseras på standardiserade intervjuer i vilka de tillfrågade ombeds att beskriva sina levnadsförhållanden (hälsoförhållanden, ar-

Uppföljning, från 1961, hur geografiska, sociala och psykologiska faktorer påverkar valet av utbildning och yrke och upptäcka vilka förändringar till den 9-åriga grundskolan orsakar i dessa avseenden,

Databasen är ämnad att användas för att beskrivningar och orsaksanalyser av allmänna förändringar i välfärd och levnadsförhållanden i Sverige likaväl som till exempel för studier av ojämlikhet i termer av kön och klass

betsförhållanden, ekonomisk förmåga, bostadsförhållanden, familjeförhållanden, utbildning och anställning. Databasen är ämnad att användas för att beskrivningar och orsaksanalyser av allmänna förändringar i välfärd och levnadsförhållanden i Sverige likaväl som till exempel för studier av ojämlikhet i termer av kön och klass. I 1991 års enkät finns även en rad retrospektiva frågor (levnadshistorier) vilket ökar möjligheterna att studera individuella levnadsförlopp. 1991 fångar frågorna även både hur sambanden mellan strukturella och individuella faktorer ser ut på den svenska arbetsmarknaden. Cirka 7500 individer i åldrarna 15-75 år ingår.

6. Malmö-undersökningen. Se separat artikel.

7. Från avdelningen för pedagogik vid Lärarhögskolan i Stockholm kommer detta projekt som är baserat på ett longitudinellt material av 300 tvillingpar och 1200 kontroller födda på 50-talet som följts från 10 – 18 år för pojkar och 10 – 16 år för flickor. Vid 35 år följdes alla upp och 65% av ursprungspopulationen deltog. Syftet med denna studie är att studera vikten av biosociala influenser på utveckling och hälsa i medelåldern. Utbildning och yrke, aktuell livssituation, självupplevd hälsa är områden som täcks.

8. 215 nyfödda med mycket låg födelsevikt har följts av en grupp från neuropediatrika sektionen vid barnkliniken Karolinska sjukhuset. Först ville man undersöka och korre-

lera störningar under nyföddhetsperioden med utvecklingen av högre hjärnfunktioner, motorik och psykosocial beteende hos mycket lågviktiga nyfödda och för det andra att öka kunskapen om fysiologiska och neurologiska komplikationer som kan orsaka hjärnskador och kognitiva funktionsstörningar och dessutom ville man utveckla de diagnostiska kriterierna och teknikerna att tidigt upptäcka hjärnskador. Start 1988 och man följde barnen i 10 år. (Acta Paediatrica 1997;86 suppl. 419 The Stockholm Neonatal Project).

9. Psykogeriatriska avdelningen i Lund har följt 500 individer från 1968 och framåt för att studera demenssjukdomar. Viktigast har varit att utveckla och utvärdera diagnostiska kriterier för tidigupptäckt av olika demens-tillstånd. Upprepade undersökningar, psykiatriska, neuropsykologiska och neurokemiska har genomförts. Fall med progressiv demens har följts 10-20 år. Uppföljningar pågår fortfarande.

10. Lundby-studien startade 1947 då Essen-Möller och medarbetare genomförde den första prevalensstudien, i det geografiskt avgränsade Lundby-området, omfattande 2550 personer. Syftet var att lägga grunden till en longitudinell studie av den mentala hälsan i en normalbefolkning. Innevånarna 1947, undersöktes ånyo 1957 av Hagnell och medarbetare oavsett var de bodde. Hagnell undersökte även nyinflyttade och gjorde såväl en tvärsnittsundersökning som en 10-års incidensstudie. Undersökningspopulationen kom sålunda att omfatta 3563 individer. 1972 följdes samtliga från 1947 års och 1957 års un-

Viktigast har varit att utveckla och utvärdera diagnostiska kriterier för tidigupptäckt av olika demens-tillstånd

Den prediktiva styrkan hos fonologisk medvetenhet, bland förskolebarn, och dess betydelse för senare läs- och skrivfärdigheter studerades

dersökning upp. Någon eller några procent bortfall i de olika vågorna av datainsamlingar. Dessa resultat finns att läsa i *The Incidence of Mental Illness over a Quarter of a Century* av Olle Hagnell et al Almqvist & Wiksell International Stockholm 1990.

1988 genomfördes en delundersökning av Cederbladh och medarbetare där 590 av de ursprungligt undersökta 1947 som då var i åldrarna 0-15 år. Man ville veta om barnpsykiatriska riskfaktorer påverkar den vuxnes psykiska hälsa? (*Läkartidningen* vol.85 s.4317-4321 1988).

11. Från psykologiska institutionen Umeå universitet har man följt 360 barn från året före skolstart från 1986 till 1991. Den prediktiva styrkan hos fonologisk medvetenhet, bland förskolebarn, och dess betydelse för senare läs- och skrivfärdigheter studerades. En grupp av barnen stimulerades extra under en åtta månaders period för att förbättra den fonologiska medvetenheten och jämfördes sedan med de barn som inte varit med i denna extra aktivitet. Läs- och skrivförmåga följdes bland alla barn under 4 år och man kunde konstatera positiva effekter av det speciella programmet.

12. Örebro-projektet presenteras i separat artikel.

13. Från gruppen kring det svenska tvillingregistret, Nancy Pedersen m fl, kommer denna studie vars huvudsyfte är att karakterisera betydelsen av genetiska och omgivningsfaktorer för individuellt åldrande. 1637 individer ingår i åldrarna 26-93 år vid första data-

fångsten. Följdes från 1984 och framåt.

14. Gruppen kring Lars-Göran Nilsson vid psykologiska institutionen Stockholms universitet har i sin Betula-studie, som startade 1988 och planeras pågå till 2003, ett huvudsyfte: att undersöka hur minnesfunktioner och hälsa utvecklas under vuxen ålder. Dessutom vill man finna riskfaktorer för och tidiga tecken på demens. 1000 individer fördelade på 10 kohorter (35,40,45,50,55,60,65,70,75 och 80 år när de testades). Första datainsamlingen 1988-90, andra 1993-95 och en tredje 1998-2000. Ytterligare två urval av samma storlek har senare blivit testade på samma sätt och ska så göras även 1998-2000. Tekniken med flera grupper i olika åldrar som följs en viss tid och som sedan kan ge en beskrivning över betydligt längre tidsperiod är ett exempel på en longitudinell studie-design som kallas "mixed longitudinal" (Nilsson LG et al. "The Betula prospective cohort study". *Aging, Neuropsychology, and Cognition* 1997;4:1-31).

15. 1973 startades Tierp-projektet av Björn Smedby och medarbetare vid socialmedicinska avdelningen Akademiska sjukhuset i Uppsala. Man beskriver sina syften sålunda: Att beskriva och analysera mönster i vårdutnyttjande bland befolkningen i Tierp, att identifiera grupper i befolkningen med stort vårdbehov och att studera konsekvenserna av olika organisatoriska förändringar inom sjukvården.

Beskriva och analysera mönster i vårdutnyttjande bland befolkningen i Tierp, identifiera grupper i befolkningen med stort vårdbehov och studera konsekvenserna av olika organisatoriska förändringar inom sjukvården

Befolkningen i Tierp cirka 20000 personer.

16. Solna-projektet presenteras i separat artikel.

17. Syftet med denna studie är mångfaldigt. Från 1971 och fram till idag har man följt 1512 personer som från början var 70 år gamla och följande stod i fokus för intresset: att studera normalt åldrande, att studera symtomatologi och natural historia hos sjukdomar, att mäta incidens och prevalens hos sjukdomar, att undersöka möjliga demarkationslinjer mellan uttryck för normalt åldrande och symtom på sjukdom, att undersöka behoven av olika former medicinska åtgärder och vård, att undersöka möjligheterna att förebygga funktionsnedsättning och sjukdom i högre åldrar, att undersöka skillnader mellan grupper som når

en viss ålder vid olika tidpunkter. 1971-72 blev 70-åringar först studerade och sedan uppföljda vid nio tillfällen. 1976-77 gjordes en jämförande studie med de som då var 70 år och dessa följdes sedan i 9 år. 1981 undersöktes en tredje grupp 70-åringar. 1990 och 1992 lades en ytterligare grupp till undersökningen av 75-åringar och ytterligare en 70-årsgrupp. 1993 följdes den första gruppen upp då 92 år gamla. Uppföljningarna är i och med årsskiftet 1999/2000 avslutade.

REFERENS

Inventory of European Longitudinal Studies in the Behavioral and Medicine Sciences – Update 1990-1994. Ed. By Zentralstelle für Psychologische Information och Dokumentation. Trier:ZDIP, Universität Trier, – VIII, 1995